profilio linijos ir nosikaulių - labai didelis). Nosis platoka, subchamerininė, smarkiai išvešėjusia šaknimi (simotinio ir dakrialinio rodiklių reikšmės didelės). Akiduobės žemos, chamekonchinės. Ryškia dolichokranija, labai aukštu kaukolės skliautu ir platoku veidu Diktarų V-VI a. serija panaši į Raginėnų, Berčiūnų ir Noruišių II-VII a. jungtinę seriją (J. Žilinskas, R. Masalskis, 1937; R. Denisova, 1975), Pašušvio, Kėdainių raj., V-X a. seriją (B. Miszkiewicz, 1956) ir Graužių, Kėdainių raj., VI-VII a. seriją (G. Česnys, neskelbti duomenys). Beveik tapatus antropologinis tipas buvo būdingas ir VII-X a. latgaliams (R. Denisova, 1975). Plastesniu veidu ir aukštesniu kaukolės skliautu Diktarų serija skiriasi nuo Eigulių, Verėvų ir Sargėnų jungtinės serijos, kurią R. Denisova (1975 m.) vadina vakarų aukštaičiais. Diktarai, būdami beveik dabartinės Aukštaitijos vidury, priešingai, artimesni Raginėnams, Berčiūnams, Noruišiams, tai yra toms serijoms, kurias R. Denisova laiko žemaitiškomis.

NARKŪNŲ (UTENOS RAJ.) SENKAPIO TYRINĖJIMAI 1976 IR 1977 METAIS

Aleksejus Lichtenas

Narkūnų senkapis yra apie 700 m į R nuo Narkūnų piliakalnių ir apie 500 m į ŠV nuo pradinės mokyklos, prie dviejų lauko keliukų. Jis buvo įrengtas nesukštoje smėlio ir žvyro kalvelėje, kuri smarkiai sparduta 1975 m. kasant kolūkio tvenkinius pylimą. Senkapio R ir Š riba - beveidis upeliukas, dabar melioracijos griovys, V - ribos nesiaiškina, nes didesnė jo dalis yra ariamame lauke.

Iki 1976 m. šis senkapis buvo nežinomas. Kolūkietis Vl. Baltrū-

nas Narkūnų ekspedicijos dalyviams, tyrusiems piliskalnį ir gyvenvietę, padovanojo geležinį įmovinį ietigalį ir parodė jo radimo vietą. Pasiškėjo, kad gyventojai įvairių ūkinių darbų metu rasdavo toje teritorijoje žmonių kaulų ir dirbinių, kurie neišliko. Siekiant išaiškinti paminklo chronologiją bei nustatyti jo ryšius su kitais Narkūnų archeologiniais paminklais, 1976 ir 1977 m. labiausiai apardytoje dalyje atidengtas 250 m^2 plotas, surasta 11 kapų: 6 vyrų, 3 moterų ir 2 vaikų. Kapuose ir atsitiktinai buvo surasta apie 60 dirbinių. Pasiškėjo, kad labai daug kapų visiškai sunaikinta.

Visi mirusieji palaidoti nedeginti. Daugumas kapų aptikti tik 15-30 cm gylyje, tačiau tai ne pirminis gilumas. Kapų duobės buvo keturkampės, apvalėjančiais kampais apie 2-2,3 m ilgio ir 60-80 cm pločio. Vaikų kapų duobės buvo žymiai mažesnės. Dviejų kapų duobėse pastebėti nežymūs degėsiai. Laidojant mirusiuosius, buvo laikomasi gana tvarkingų eilių. Beveik visuose kapuose, ypač moterų, aptikta iki 30 ir daugiau akmenų. Daugiausia akmenų konstatuota prie mirusiojo galvos ir krūtinės: jie tarsi aptveria kapą iš šonų. Kapuose Nr. 7 ir 9 akmenų būta ir virš griaučių. Jie atsidengė beveik paviršiuje ir ėjo gilyn iki pat griaučių lygio. Vaikų kapuose akmenų nebuvo. Atrodo, kad akmenimis žymėta ne kapo vieta žemės paviršiuje, o ši savita laidosena susijusi su senais pagonybės papročiais.

Karstų pėdsakai pastebėti beveik visuose kapuose. Mirusieji buvo laidoti įvairiausio dydžio keturkampiuose lentiniuose karstuose. Tik vyras kape Nr. 4 buvo palaidotas be karsto.

Visi mirusieji palaidoti sukštielninki, ištiestomis kojomis. Rankų padėtis įvairi - dažniausiai viena ranka sulenkta stačiu kampu, o kita ištiesta ir padėta palei mirusiojo šoną ar nežy-

miai sulenkta ir guli virš dubens kaulų. Vyro kape Nr. 9 kairioji ranka buvo nukirsta ir padėta iš šono prie kairiąją koją. Šis kapas buvo nesuardytas, o rankos kaulai gulėjo anatomiškai tvarkingai.

Daugumo mirusiųjų palaidoti galva į V, išimtį sudaro tik moters kapas Nr. 2, kur mirusioji orientuota R kryptimi.

Įkapės negausios - papuošalai beveik visur susiję su mirusiųjų apranga, kiti daiktai - peiliai, skustuvai, skiltuvai, piniginės rasti taip, kaip buvo nešiojami - prie diržo, ir sudaro tarsi aprangos dalį.

Vyrų kapuose rasti geležiniai įmoviniai ietigaliai, plačiasmeniai pentiniai kirviai, peiliai, skustuvai, galąstuvai, skiltuvai, titnago skeltės, piniginės ir kt. Iš papuošalų aptikti žalvariniai žiedai ir viena apskrita plokštelinė segė.

Moterų kapams būdingi peiliai, verpstukai, žalvarinės adatinės ir žalvariniai papuošalai: auskarai, kaklo apvaros iš žvangučių ir kryželių, apskritos plokštelinės ir ažūrinės segės, sagos, amuletai - kabučiai, žiedai paplatinta priekine dalimi ir kt.

Daugumas vyrų ir moterų kapų įkapių gausumu nepasižymėjo, o vaikai laidoti arba visai be įkapių, arba į kapa buvo įdedami tik keli žvangučiai.

Kiek turtingesnėmis įkapėmis pasižymėjo moterų kapai Nr. 1 ir 2 bei vyro kapas Nr. 6. Senos moters kape Nr. 1 buvo surasta auskarų pora, du žvangučiai, saga, žiedas paplatinta priekine dalimi. Maišelyje prie diržo buvo simbolinis žalvarinis raktas, akmeninis verpstukas ir nedidelis geležinis peiliukas. Kape Nr. 2 palaidota moteris ant kaklo turėjo apvarą iš 10 žvangučių ir 3 kryželių. Krūtinės srityje gulėjo amuletas - žalvariu apkaustytas lokio nagas, saga, 2 apskritos plokštelinės segės, įsegtos į plo-

ną lininį audinį, kurio išliko fragmentai, ir 1 apskrita sžūrinė segė, kuris buvo susegtas storas vilnonis audinys, greičiausiai skepeta. Ant dešinės rankos piršto buvo žiedas paplatinta priekine dalimi. Juosmens srityje kairėje pusėje buvo rasta adatinė ir peiliukas.

Įdomus buvo ir vyro kapas Nr. 6. Kairėje griaučių pusėje prie dubens kaulų gulėjo skustuvas ir peilis, o skiltuvas ir titnago skeltės buvo įdėtos į apkaustytą žalvariu odinį krepšelį, pakabintą prie diržo, kurio išliko odos fragmentai bei geležiniai skirstikliai ir sagtis. Dešinėje pusėje virš dubens kaulų gulėjo žalvarinis piniginės apkaustas su išlikusiu užraktu ir odos fragmentais. Prie dešinės kojos šlaunikaulio buvo padėtas įmovinis ietigalis.

Nors senkapyje buvo rastos 3 piniginės, vienintelė monetėlė buvo tik vyro kape Nr. 8 rastoje piniginėje. Piniginė buvo susiūta iš dviejų trikampių odos gabalų ir viršutinėje dalyje papuošta žalvariniais apkalėliais. Jos dugne gulėjo apnykusi sidabrinė monetėlė, kurios vienoje pusėje pavaizduotas į dešinę jojantis raitelis (vytis), o antroje - vyčio skydas ir kryžius su dviem kryžmomis. Dėl šios retos lietuviškos monetėlės priklausomybės ir datavimo numizmatų tarpe nėra vieningos nuomonės. Vieni ją priskiria Vytautui, kiti Kazimierui Jogailaičiui, bačiau ji turėtų būti ne vėlyvesnė, kaip XV a. vidurio.

Narkūnų senkapis, remiantis ištirtų kapų medžiaga, datuotinas XIV-XV a. Kai kurie Narkūnų senkapio radiniai visai identiški rastiems piliakalnyje ir gyvenvietėje ar labai jiems artimi. Be to, prie piliakalnio nėra jokio kito senkapio, o atstumas tarp piliakalnio ir senkapio tik 700 m. Tad netenka abejoti, kad šiame senkapyje buvo laidojami Narkūnų piliakalnio ir jo papėdėje buvu-

sios gyvenvietės paskutinio egzistencijos etapo gyventojai. Todėl jį galima laikyti seniausiomis Utenos kapinaitėmis.

KARMĖLAVOS (KAUNO RAJ.) SENKAPIO TYRINĖJIMAI 1976 IR 1977 METAIS

Kristina Rickevičiūtė

Senkapis pradėtas tyrinėti 1975 m.[1] 1976 ir 1977 m. KVIM Karmėlavos senkapyje ištyrė dar 1100 m^2 ir aptiko 90 kapų. Didesnę ištirtų kapų dalį - 67 - sudarė suaugusiųjų kapai. 26 kapuose palaidotos moterys, 23 - vyrai, o 18 mirusiųjų lytis dėl blogo kaulų išsilaikymo nenustatyta. Ir 23 kapuose palaidoti vaikai.

Kapų duobės keturkampės, apvalieji kampai nuo 80x49 cm iki 230x70 cm dydžio ir 20-110 cm gylio.

Vyrauja paprotys laidoti galva į PV, tik keletas mirusiųjų palaidoti kitomis kryptimis (kapuose Nr. 48, 56, 60, 78, 106, 112, 113 - į ŠR, o kapuose Nr. 81 ir 109 - į ŠV).

Beveik visi mirusieji palaidoti aukštielninki, ištiestomis kojomis, tik kapuose Nr. 61, 62 ir 104 vaikai palaidoti ant kairiojo šono. Rankų padėtis įvairi - ištiestos palei šonus, sudėtos ant krūtinės, dubens, kartais ištiesta tik viena ranka. Keliuose kapuose rasta lentinių karstų liekanų, geležinių vinių. Vienas įdomiausių kapų Nr. 104, kuriame 67 cm gylyje 210x120 cm dydžio duobėje PV kryptimi aukštielninki palaidoti vyras, moteris ir tarp jų ant kairiojo šono vaikutis.

Turtingiausias įkapėmis moters kapas Nr. 67, datuojamas XIV a

---

[1] Rickevičiūtė K. Karmėlavos (Kauno raj.) senkapio tyrinėjimai 1975 metais. - Kn.: ATL. V., 1978, p. 142-144.